

Mammor och barn (med erfarenhet av våld) i skyddat boende – en kvalitativ studie om konflikterande perspektiv på kvinnojourer

Av
Lina Ljunggren

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
VT 13

Handledare: Leili Laanemets

Abstract

Author: Lina Ljunggren

Title: Mammor och barn (med erfarenhet av våld) i skyddat boende – en kvalitativ studie om konflikterande perspektiv på kvinnojourer

Supervisor: Leili Laanemets

Assessor: Johan Cronehed

The purpose was to explore how the staff at women's shelters handle potential conflicts as part of their overall mandate as well as in their practical day to day work. This qualitative study was based on interviews carried out with staff members at women's shelters. The people interviewed were chosen for geographical reasons -they were staff members working in shelters in Scania- and partly for reasons to do with the structure of the said shelters. The analysis focused on the contradiction which was at the heart of the work carried out by social workers working in women's shelters. There were difficulties in meeting both the needs of the battered mothers on the one hand and those of their children on the other hand. In particular what was emphasized in this study is the fact that the women's need of empowerment was overridden or even thwarted in some cases by what was considered to be the "children's best interests".

Key words: women's shelters; empowerment, parenting abilities; children's needs and women's needs.

Förord

Vill tacka alla respondenter som ställt upp på tidskrävande intervjuer, trots att arbetsstrycket är hårt på kvinnojourerna och tiden därmed knapp.

Till min handledare Leili, din guidning, din reflektion och din uppmuntran till att framställa en uppsats som jag kan stå för och vara nöjd med, har betytt otroligt mycket. Ett varmt tack till dig!

Innehåll

Abstract	2
Förord	3
Innehåll	4
Problemformulering	6
Syfte och frågeställningar	8
Sökverktyg.....	8
Kvinnojourer, vad gör de?	9
Framväxt	9
Från bihang till subjekt; barnets status inom kvinnojourerna	10
Kvinnojourernas skyldigheter enligt SoL	10
Tidigare forskning	11
Uppfattningar om kvinnor som mödrar	11
Kvinnojourspersonalens uppfattningar om kvinnorna som mammor samt interventioner med dem	12
”Barns erfaringer fra livet på krisesenter”	12
Teoretiska utgångspunkter	13
Fält, doxa och symbolisk makt	14
Pastoralmakt, kontroll och hjälp	15
Metod och metodval	16
Metod och tillvägagångssätt.....	16
Urval	16
Kontakten	17
Respondenterna	17
Inhämtning av data	18
Bearbetning av data	19
Metodens förtjänster och begränsningar	19
Etiska överväganden	20
Förförståelse.....	20
Intervjuareffekt	21
Validitet och reliabilitet	22
Analys och resultat	23
Synen på kvinnan som moder	23
Konstruktionen av moderskap	25
Barnets status hos personalen.....	27

Anknytningsteorins närvaro på kvinnojourerna	27
Upplevda dilemman enligt personalen.....	28
Konflikterande perspektiv	29
<i>Avslutande diskussion.....</i>	30
<i>Framtida studier.....</i>	32
<i>Litteraturförteckning.....</i>	34
Lagtext.....	35
<i>Bilaga 1.....</i>	36
<i>Bilaga 2.....</i>	38

Mammor och barn (med erfarenheter av våld) i skyddat boende = En kvalitativ studie om konflikterande perspektiv på kvinnojourer

Problemformulering

Kvinnjourerna i Sverige har sitt ursprung i kvinnorörelsen i Europa och skapades under mitten 1970-talet för att hjälpa kvinnor som utsatts för våld i nära relationer (Näringsdepartementet 2004). Till kvinnjourerna har åtskilliga kvinnor sökt, och fått skydd och stöd. Kvinnorna skulle här få en chans att landa och möta medmänniskor, och *inte* professionella. De skulle få avlastning och skydd från det våld de utsatts för. I praktiken fanns i verksamheten både en politisk och solidarisk grund, som en sorts motreaktion på samhällets misslyckande av att skydda kvinnor och deras barn från mäns våld.

Nästan trettio år efter de första kvinnjourernas uppkomst i Sverige, är det inte ovanligt att kvinnor som bor i skyddat boende hänvisats dit av *professionella*, d.v.s. socialtjänsten. Kvinnorna har i vissa fall ställts inför ett sorts ultimatum med hot om sanktioner om hon inte lämnar förövaren. Exempelvis kan hon ha tvingats välja mellan att antingen bo kvar i det våldsamma hemmet och då få sina barn omhändertagna, eller att lämna hemmet. Kvinnjourernas ursprungliga feministorienterade verksamhet, med en tydlig funktion att skydda kvinnan från förövaren, har idag alltså skiftat till en mer komplex verksamhet med ett uppdrag innehållande flera potentiellt konflikterande perspektiv.

Under alla år som kvinnojourerna existerat, har kvinnor tagit med sig barn till skyddat boende. Barnen har tagits emot i verksamheten med anledning av att deras mammor är misshandlade, som ett sorts bihang till henne. Trots att barnen inte på något sätt är en ny ”klientgrupp”, är det först under 2000-talet som barnens behov synliggjorts.

Idag ska kvinna såväl som barn som bor i skyddat boende registreras hos socialtjänsten som dessutom ska göra en förhandsbedömning av deras situation (SOS Meddelandeblad 2/2012). I sin tur innebär detta att personal på kvinnojouren utövar socialtjänst i varje fall där kvinnan fått plats i skyddat boende som ett bistånd från kommunen. Med detta följer att arbetet på kvinnojouren ska bedrivas i enlighet med socialtjänstlagen, då mottagandet av kvinnor och barn från socialtjänsten är att likställa med ett avtal om utförande av socialtjänst, oavsett om kvinnojourerna uppfattat detta som avtal eller ej (SOS Meddelandeblad 2/2012). Som utövare av socialtjänst ställs i sin tur krav på att personalen på kvinnojouren dokumenterar de insatser som görs. Likaså “gäller bestämmelserna om anmälningsskyldighet om barns behov av skydd enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL” (SOS Meddelandeblad 2/2012).

Kan man tänka sig att det inom dagens kvinnojouren finns två, kanske tre, konflikerande perspektiv; ett kvinnoperspektiv, ett barnperspektiv och ett uppfostringsperspektiv? Är dessa förenliga? Hur klarar personalen att balansera arbetet mellan att stärka kvinnan och samtidigt bedöma hennes förmåga att ta hand om sina barn? ¹

¹ Valt undersökningsområde har jag redan börjat studera under kursen SOPA61 då jag producerat ett paper med titel ”Statuerande av obefläckat moderskap VS ”good enough parenting”.

Syfte och frågeställningar

I denna studie är jag ute efter att belysa hur olika normer och perspektiv samverkar eller motverkar varandra i kvinnojourspersonalens dagliga arbete.

Syftet är att undersöka och analysera hur personal på kvinnojouren i praktiken hanterar potentiellt konflikterande perspektiv; kvinnornas och barnens.

Fråga 1: Hur beskriver personalen kvinnornas föräldraförmåga?

Fråga 2: Hur ser man på sin egen roll och uppgift i samverkan med barnen och deras mödrar?

Fråga 3: Vilka potentiella konflikter upplever personalen i arbetet med mödrarna och barnen?

Sökverktyg

I mitt sökande efter forskning och annan litteratur har jag använt mig av LUBsearch, Google Scholar, Lovisa, Uppsatser.se och även Google.

Key words: Women´s shelter; Mothering; Battered women; Battered women in Sweden; Women´s shelter in Sweden; Rules at women´s shelter; Social control; Abuse; Bad mothers

Sökord: Kvinnojouren; Moderskap; Våld mot kvinnor; Våld mot kvinnor i Sverige; Skyddat boende i Sverige; Regler på kvinnojouren, Social kontroll; Dåliga mammor

Kvinnojourer, vad gör de?

Framväxt

Kvinnojourerna var först ut i det svenska samhället med att erbjuda våldsutsatta kvinnor hjälp och utgör än idag den primära resursen för att skydda dem och deras barn. Trots att kommunerna och socialtjänsten de senaste åren fått ökat ansvar för våldsutsatta barn och kvinnors rätt till stöd och hjälp, är det ofta ideella kvinnojourer som utgör det enda praktiska skyddet för dem.

Sverige har idag cirka 200 kvinno- och tjejjourer som lyder under antingen Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR) eller Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) (ROKS 2013; SKR 2013). Jourerna är autonoma och såväl storlek som verksamhetsutformning skiljer sig åt. Även jourernas stödutbud varierar och vissa jourer erbjuder enbart telefonstöd eller samtalsstöd, medan andra erbjuder olika typer av skyddat boende. De kvinnojourer som är anslutna till SKR delar enligt sina stadgar riksorganisationens värdegrund (SKR 2013). Verksamheternas syfte har olika dimensioner och omfattar därmed både opinionsbildande arbete mot mäns våld mot kvinnor och barn, samt direkt stöd till de som redan utsatts eller riskerar att utsättas.

Under 2011 övernattade 913 kvinnor och 848 barn på någon kvinnojourerna som är anslutna till SKR (SKR 2013). Statistiken är dock ofullständig då 20 procent av anslutna kvinnojourer inte redovisat statistik till sitt riksförbund, och därmed är antalet barn och kvinnor på kvinnojourer större än så (SKR 2013).

I Skåne drivs idag elva kvinnojourer anslutna till Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR 2013). Samtliga drivs som ideell förening med en styrelse som beslutande organ. Antalet anställda på kvinnojourerna varierar likväl om det finns ideella jourkvinnor eller ej.

Från bihang till subjekt; barnets status inom

kvinnjourerna

Barnet har synliggjorts såväl lagmässigt som inom Sveriges kvinnjourers riksförbund. Idag betraktas barn som bevittnar våld i hemmet enligt lagens mening som brottsoffer och socialtjänsten är enligt Socialtjänstlagen idag skyldiga att erbjuda barn och mödrar stöd (SOSFS 2009:22). Likaså uppmanas kvinnjourerna av sitt riksförbund att arbeta utifrån ett barnperspektiv och har tagit fram olika typer material som kan användas i arbetet med våldsutsatta barn (SKR 2013). Vissa kvinnjourer kan erbjuda samtal via arbetsmodeller såsom Trappan eller Children are people too (CAP). Trappan-samtalen beskrivs av sina upphovsmän som psykosocialt arbete där hänsyn tas till barnets dubbla verklighet (Arnell & Ekbohm 2010). Författarna syftar på barnets inre personliga samt samhälleliga verklighet. För att göra detta måste man bedöma barnets och familjens situation (Arnell & Ekbohm 2010). CAP-modellen som används i Sverige beskrivs som ett grupprogram för barn där förövarens ansvar för våldet särskilt betonas (Almqvist et al. 2012).

Kvinnjourernas skyldigheter enligt SoL

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2009:22) om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld, framgår vilket ansvar kommunen har. Som komplettering och uppdatering av dessa gav Socialstyrelsen ut ett Meddelandeblad i februari 2012. I detta framgår följande:

Anställda vid ideella föreningar som tillhandahåller insatser enligt SoL på uppdrag av socialnämnden har en skyldighet att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd (14 kap. 1 § andra stycket SoL). När föreningen inte utför socialtjänst på uppdrag av socialnämnden gäller i stället bestämmelsen i 14 kap. 1 § första stycket SoL som innebär att var

och en bör anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn kan behöva skydd av nämnden.

Källa: SOS, Meddelandeblad nr 2, 2012

Detta innebär att skyldigheterna för personalen på kvinnojourer varierar beroende av om kvinnorna beviljats bistånd via kommunen eller ej.

Tidigare forskning

Till kvinnojourerna kommer kvinnor rutinmässigt med sina barn. Mitt fokus i denna uppsats är hur *personal* på kvinnojourer resonerar. Studiens fokus är med andra ord inte på moderskap i allmänhet, och inte heller på barn i allmänhet. Jag har därför utelämnat denna typ av forskning.

Vid sökande efter forskning har jag framförallt hittat internationella studier som jag sedan valt att använda mig av. Detta då jag inte funnit motsvarande svenska studier. Jag bedömer dock dessa studier från Israel, USA och Norge, vara relevanta för denna uppsats. Även om det finns kulturella och kontextbundna skillnader att ta hänsyn till, har arbetet med kvinnor och barn, i dessa länder, visat sig vara relativt likartat arbetet på kvinnojourer i Sverige.

Uppfattningar om kvinnor som mödrar

I en israelisk studie, *Excusable Deficiency: Staff Perceptions of Mothering at Shelters for Abused Women* (Peled & Dekel 2010), har man undersökt hur personal på israeliska kvinnojourer uppfattar moderskap och utmaningar att arbeta med dessa mödrar. I studien visade det sig att personalen beskrev kvinnornas föräldrategnik utifrån ett sorts ”otillräcklighetsperspektiv”, (fritt översatt från 'deficit perspective') när de beskrev kvinnornas föräldraförmåga (Peled & Dekel 2010). Personalen ansågs, trots detta förringande perspektiv, ha empowerment som utgångspunkt för sitt arbete där de poängterade vikten av kvinnans autonomi och självbestämmande (Peled & Dekel 2010). Personalen hade till viss grad förståelse för kvinnornas problematiska moderskap med hänvisning till deras

tidigare våldsutsatthet och den krassa livssituation de befann sig i. Denna problematiska syn på kvinnornas moderskap tycks enligt Peled och Dekel (2010) härstamma från rådande sociala förväntningar och myter kring mödrar och modrande. Myterna innebär då att mamman ska vara helt hängiven sitt barn och förse dem med alla deras behov jämt och ständigt, och då ha satt alla sina egna behov åt sidan. Moderskapet är enligt myten instinktivt, självuppfyllande och enbart ett glädjeämne (Peled & Dekel 2010). Kvinnor som misslyckas leva upp till dessa förväntningar riskerar att av samhället dömas till att vara ”dåliga mammor” som försummar och vanvårdar sina barn. Genom ett otillräcklighetsperspektiv pekars mammornas misslyckanden ut och förhindrar kvinnorna att motta socialt medlidande. Dock menar författarna att om personalen framhäver kvinnorna som offer kan det innebära att de erkänner kvinnornas makt och kompetens som autonoma, ansvarsfulla föräldrar (Peled & Dekel 2010).

Kvinnojournspersonalens uppfattningar om kvinnorna som mammor samt interventioner med dem

I en studie från Canada har det påvisats att det frekvent förekommer dominanta ideologier av lämpligt moderskap inom kvinnojourns verksamheter. Krane och Davies (2007) visar i sin studie att det inom kvinnojourns finns idealiserade konstruktioner av moderskap. Bland annat bemötte personalen barnen i skyddat boende på ett sätt som romantiserar bilden av moderskap och avskräcker eller rent av hindrar deras mödrar från att uttrycka eventuella negativa känslor som är förenade med moderskap. Studien har genomförts genom anspråkslösa deltagandeobservationer följt av semistrukturerade intervjuer med personal på den aktuella kvinnojournen. Kvinnojournen som undersöktes kunde husera upp till 15 kvinnor och barn (Krane & Davies 2007).

”Barns erfaringer fra livet på kriesesenter”

I Norge har landsomfattande studie resulterat i en rapport: *”Barns erfaringer fra livet på kriesesenter”* (Øverlien, Jacobsen & Evang, 2009). Rapporten belyser barnens erfarenheter av kriesesenter, (norska motsvarigheten till kvinnojournen) –

flykten, uppehållet och föreställningar om framtiden. I rapporten har man förutom barnens uppfattningar även undersökt vilken barnfacklig kompetens som personalen har. Studien har genomförts som en kartlägningsstudie riktad mot vuxna, samt en intervjustudie som riktats mot barn. I studien framkom bland annat följande (utvalda områden):

- Barnens status på kriscenter är oklar och det var otydligt om barnen skulle betraktas som brukare eller medföljare.
- Barnen har rätt till information om frågor som rör dem. Många barn i studien visade på att de behöver information och förståelse för var de är, varför de är och vad som ska hända efteråt.
- Barns relationer och barns relationella kompetens är viktig. Barn på kriscenter upplever att relationerna blir brutna gång på gång. Det är även svårt för dem att upprätthålla gamla relationer och att skapa nya relationer när de måste hålla adressen hemlig.
- För barn på kriscenter är kvaliteten på samarbetet mellan vuxna viktig. Resultatet från undersökningen lämnade frågor huruvida samarbetet mellan kriscenter och barnrättsliga instanser var tät nog.
- Stora skillnader påvisades mellan kriscentrens interventioner med barnen under tiden i boendet. Likaså skilde sig kompetens och erfarenhet åt mellan personalen som kom i kontakt med barnen.

Källa: Barns erfaringer fra livet på krisesenter (Øverlien et al. 2009)

Teoretiska utgångspunkter

Hela vårt politiska system vilar på en grunduppfattning om att alla invånare skall leva och behandlas som autonoma individer. Alla beslut om inskränkningar och ingrepp på deras frihet ska baseras på demokratiska beslutsprocesser. Då studien kan sägas handla mycket om de maktfält som personalen på kvinnojourer rör sig inom, tar jag hjälp av Bourdieus perspektiv om ”doxa” och ”symbolisk makt” samt Foucaults perspektiv om pastoralmakt för att förstå den insamlade empirin. Jag har nedan använt mig av Margareta Järvinens beskrivningar av nämnda

teorier, samt Bourdieus egna texter (Bourdieu 1997; Bourdieu 1999 Järvinen 2002).

Fält, doxa och symbolisk makt

Bourdieu resonemang om makt handlar mycket om osynliga aspekter av makt. Han menar att samfundet är ett socialt rum som består av relationer mellan sociala agenter som befinner sig i bestämda positioner (Bourdieu 1997). Det sociala rummet är uppdelat i en mängd olika fält såsom exempelvis det sociala arbetets fält. Varje fält utgör enligt Bourdieu ett sorts mini-kosmos. Väsentligt i varje socialt fält är det som Bourdieu benämner *doxa* (Bourdieu 1999). Varje fält har sin speciella *doxa* som innefattar regler, föreställningar och rutiner. Inom det sociala arbetets fält kan detta vara socialarbetarens uppfattning om sin viktigaste funktion, typiska samarbetspartners, definition av klienter och förklaringsmodeller som används m.m. För att sammanfatta: professionens doxa består av normer och värderingar som är så självklara att de inte ens diskuteras. Järvinen (2002) benämner detta som ”docta ignorantia”, och menar med det ett värderingssystem som självupplysande och naturligt, och där spelarna inte förstår att systemet skapats av fältet självt (Järvinen 2002).

När en *doxa* har etablerats, styrs den av starka krafter. I socialiseringen av nya fältmedlemmar förväntas de underkasta sig fältets *doxa*, och därmed acceptera fältets påbud, vilket kan ske på ett omedvetet plan (Järvinen 2002).

Bourdieu beskriver det fenomen som han kallar *symbolisk makt* eller *symboliskt våld*. Med detta menar han det osynliga utövandet av makt, som inte mottagaren uppfattar som makt, och som denne kanske själv väljer. Det kan handla om det våld som finns i tillgångar, förtroende, plikt, lojalitet, gästfrihet, gåvor eller tacksamhet (Järvinen 2002). Fenomenet kan också beskrivas som maktutövning som framstår som legitim, sanktionerad av välfärdsstaten. Därmed är den symboliska makten alltid legitim och utgår från fältets doxa och befäster samtidigt sin doxa. Genom varje ny klient och genom varje ny socialarbetare reproducerar fältet sin doxa och garanterar på så sätt sin överlevnad (Järvinen 2002a; 2002b).

Pastoralmacht, kontroll och hjälp

Foucault har haft stort inflytande på moderna maktdiskussioner inom den politiska sociologin där man intresserat sig för makt som inte tar sig uttryck genom tvång och våld, utan genom mer på maktformer som visar sig på mikro-nivå (Järvinen 2002). Med detta syftas på konkreta möten mellan system och klient. Foucaults maktbegrepp hänger samman med hans uppfattning av kunskap och vetenskap. Han menar att makt och kunskap hänger ihop eftersom sanningen är definierad av dem som har makten osv. Med andra ord så ger kunskap makt eftersom den sitter inne med sanningen. Likaså är strävan efter kunskap en strävan efter makt. Foucault använder i sina nyare studier begreppet *pastoralmacht*. Ordet härstammar från ordet pastor som betyder herde. I denna gammalkristna tradition hade kyrkan en närmast total makt över menigheten. Herden förutsattes här vara en självupppoffrande vakt över flocken och bry sig om den enskildes frälsning. För att kunna göra detta var makten tvungen att ha kunskap om den enskildes innersta hemligheter och väsen. Pastoralmakten representerade dock inte enbart en kontrollfunktion, utan centralt i det hela var att *hjälpa* individen (Järvinen 2002).

I vårt moderna samhälle lever pastoralmakten inte kvar. Omsatt till nutid är välfärdsstaten vår pastoralmacht som vill utveckla och beskydda den enskildes välfärd, (trygghet, livskvalitet, hälsa och säkerhet), och framgång genom att tillgång till olika typer av vårdande och kontrollerande institutioner. Järvinen (2002) skriver att målet för maktutövningen har ändrats. Nu handlar frälsningen som nämndes om välfärd här och nu, och inte som tidigare om frälsning efter döden. Pastoralmakten omfattar ett stort antal institutioner och professioner såsom socialarbetare, sjukvårdspersonal och domstolspersonal. Dagens pastoralmacht bygger på ett nära utforskande av individen med särskilt fokus på dennes svagheter och problem (Järvinen 2002). Pastoralmakten utövar med andra ord en normaliserande disciplinering med sikte på förmodade förbättringar för individens bästa. Denna makt som framträder på ett positivt plan, är oerhört svår för klienten att värja sig mot. Pastoralmakten använder idag sig av viktiga redskap såsom journalföring, handlingsplaner etc. Dessa bidrar till att konstruera klienten som avvikande och dessutom för att bekräfta att han/hon är i behov av hjälp och stöd.

Systemet definieras här som sanningsbäraren som kan erbjuda hjälp och klienten som hjälpbehövande (Järvinen 2002).

Metod och metodval

Metod och tillvägagångssätt

Förståelsen för hur personal på kvinnojourer uppfattar och beskriver *barnens situation* i skyddat boende, samt vilka utmaningar de upplever sig möta i kontakten med dessa barn deras mödrar, har här undersökts med en kvalitativ och induktiv ansats. Vid kvalitativ metod är det viktigt att ta hänsyn till ett antal kvalitetskriterier. Yardleys modell av dessa finns presenterade i Bryman (2011), och ett av dem är ”engagemang och strikthet”, vilken innebär att man som forskare ska ha tillräckliga färdigheter, genomföra noggrann insamling av empiri och analys av data. Lägg där till ett tydligt och ärligt engagemang för forskningsämnet. Likaså ska man ha en ”sensitivitet när det gäller kontexten”, och ta hänsyn till etiska frågeställningar och teoretiska ståndpunkter som kan vara relevanta (Bryman 2011). Här är det viktigt att bland annat underbygga argumentationen i undersökningen med hjälp av fylliga utdrag från intervjuerna.

Det kan tänkas vara av vikt att belysa valet av metod även ur en feministisk vinkel, då studien utförts inom verksamheter som nischat sig som just feministiska. Man menar att kvalitativ metod anses vara förenlig med feministisk grundförståelse, bland annat underlättar denna typ av forskning feministisk sensitivitet, vilket i denna studie kan anses ha ett visst värde (Bryman 2011).

Urval

Urvalet har skett på ett strategiskt sätt. Det första urvalet har gjorts utifrån en geografisk avgränsning. I detta fall har kvinnojourer anslutna till Sveriges Kvinnojourers Riksförbund och belägna i Skåne valts ut. I det andra skedet har

verksamhetens utformning, det vill säga om de bedriver kollektiva boenden och om de har anställd personal fått styra (Arhne & Svensson 2011; Bryman 2011).

Kontakten

Kvinnojourerna kontaktades i ett första skede via antingen mail eller telefon, eller både och. Målet var inledningsvis att genomföra fem- sex intervjuer. De kvinnojourer som önskat delta i studien bokades sedan in för intervjuer. Totalt har åtta kvinnojourer kontaktats varav sex stycken har deltagit i studien. Två av jourerna avböjde medverkan. Respondenterna har uteslutande valts ut av antingen ordförande alternativt verksamhetsansvarig på kvinnojourerna. Den ursprungliga tanken då studien planerades, var att låta slumpen avgöra vilka personer som skulle intervjuas. Detta för att motverka risken att en verksamhetsansvarig eller ordförande skulle välja ut den personal som denne ansåg vara ”lämpligast” för uppdraget. Detta visade sig dock inte vara genomförbart eftersom varje intervju som jag avsåg att boka, i praktiken skulle godkännas av ordförande eller verksamhetschef. Vissa av intervjuerna tog upp emot en vecka att boka då personalen inte på egen hand fick avgöra om deltagande i intervju.

Respondenterna

Målet var inledningsvis att intervju enbart anställda inom kvinnojourer, vilket dock visade sig vara ogenomförbart. Önskemålet om enbart anställda respondenter baseras på uppfattningen om att det på kvinnojourer med anställda finns en större kontinuitet i kontakten mellan klient och personal. Ideella jourkvinnor kan tänkas ha mer oregelbunden kontakt med kvinnorna/klienterna och det kan eventuellt generera ojämn kvalitet i materialet. På vissa kvinnojourer visade det sig dock vara så att ideella jourkvinnor hade mer kontinuerlig kontakt med barnen och deras mödrar i skyddat boende än vad den/de som var anställda hade. Intervjuerna har därför genomförts med både anställda och ideella jourkvinnor. Alla som har intervjuats har haft frekvent kontakt med klienter.

Tabell 1. Urval karakteristika

Variabler	Spann	<i>M</i>
Ålder	36-76	55
Antal utbildningsår	11-19	12,5
År inom verksamheten	0,5- 12	5,5

Respondenternas utbildningar rymdes inom dessa områden: beteendevetare, socionom, jurist, distriktssköterska, lärare, undersköterska och husmor (se tabell 1 för ytterligare information). Inom kvinnojoursverksamheten hade respondenterna i sin tur olika funktioner såsom boendesamordnare, samordnare, kontaktperson, stödkvinna eller husmor.

Inhämtning av data

Empirin till studien har inhämtats genom fem enskilda intervjuer samt en intervju med två personal. Totalt har sex intervjuer genomförts med fem anställda och två ideella jourkvinnor på sex kvinnojourer i Skåne. Alla intervjuade var kvinnor. En pilotintervju har även genomförts för att testa intervjuguidens relevans och gångbarhet. Resultatet från pilotintervjun redovisas inte.

Intervjuerna genomfördes över en period på två veckor. Alla intervjuer utom en genomfördes på respektive kvinnojour, medan en genomfördes i en seminarielokal på ett universitet.

Som hjälpmedel har diktafon använts vid varje intervjutillfälle. Detta för att inte intervjuens fokus skulle påverkas av att anteckningar fördes. Samtal fördes även innan varje intervju startade om vikten av att synliggöra barnens situation i skyddat boende samt vikten av att undersöka hur anställda/ideella upplever just barnens situation. Intervjuerna genomfördes på ett flexibelt sätt med frågor som berörde barnens och deras moders situation på olika plan inom skyddat boende.

Bearbetning av data

Empirin sorterades först i tio induktiva teman, och därefter i underteman. Temana följde i det stora hela de som finns intervjuguiden, (se bilaga 1). Därmed är uppsatsen baserad på datan från intervjuernas teman och styrda av de frågeställningar som tidigare presenterats. De citat som presenteras i analys och resultat, är avsedda att illustrera teman och mönster som finns i empirin och är oundvikligen utvalda baserat på min uppfattning av vad som är viktigt och representativt för empirin som helhet. I materialet har jag varit nog med att alla intervjuer är representerade. Att på detta sätt utarbeta generella mönster är förenat med en risk att resultatet påverkas av forskarens förförståelse kring ämnet. Nedan presenteras metodens förtjänster och begränsningar för läsaren att begrunda i det att hon tar del av resultatet.

Metodens förtjänster och begränsningar

Det har riktats kritik mot denna typ av kvalitativa undersökningar då de uppges vara impressionistiska och alltför subjektiva. Som diskuteras i Bryman (2011) är det problematiskt att generalisera kvalitativa forskningsresultat. Det som detta val av metod framförallt har gjort, är, som tidigare nämnts, att belysa de subjektiva beskrivningarna och lyfta det som finns gemensamt i intervjuerna och även det som kan vara motstridigt och avvikande. Med andra ord, det som framkommit i studien begränsas till just personalen på dessa kvinnojourer och presenterar en av flera versioner av verkligheten.

Eftersom den kvalitativa ansatsen utgår från ett undersökande tillvägagångssätt, har även en induktiv ansats använts. Enligt Blom, Morén och Nygren (2006) är meningen med induktiv ansats att det finns större öppenhet för det som inte är känt. Detta kan tolkas som att författarna menar att det insamlade materialet ska kunna tolkas oberoende av om det finns befintliga teorier eller ej. Vidare uppges att nackdelen med en induktiv ansats vara att ”... tolkningen av data kan bli tilltydlig för stunden (ad hoc) och sakna allmän mening och relevans för stunden” (Blom et al. 2006).

Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) fyra forskningsprinciper gällande etisk försvarbar forskning har beaktats i studien. Respondenterna kommer att förbli anonyma och därmed har all data avidentifierats. Eventuella namn som presenteras i resultat och analys är fingerade. Innan varje intervju påbörjades presenterades syftet med studien samt hur upplägget för intervjun var planerat. Varje deltagare har även fått skriva under ett samtyckesbrev, (se bilaga 2). Vad gäller de citat som presenteras i texten har jag valt att inte i någon form redovisa från vilken av de, för studien aktuella, kvinnojourer eller tillika respondenter de är tagna. Med anledning av att antalet kvinnojourer i Skåne är relativt begränsat har jag lagt stor vikt vid att innehållet inte ska lämna ledtrådar om ursprunget.

Information lämnades innan stundande intervju om intervjuledarens anställning på en kvinnojour. Valet av att inte röja denna uppgift förrän strax innan intervjustart, hade noggrant övervägts i samråd med handledare. Reaktionen på denna uppgift möttes på olika sätt, oftast positivt. Vid ett tillfälle röjdes uppgiften om kopplingen till en annan kvinnojour, innan detta hunnits presenteras av intervjuledaren. Övervägandet om huruvida uppgiften om kopplingen till en kvinnojour skulle presenterats redan vid bokning av intervju kan med all rätt ifrågasättas. Skulle uppgiften nämnts redan vid första kontakttillfället, förutsågs det finnas en risk att intervjupersonen hunnit bygga upp misstänksamhet kring varför intervju ska göras. Detta kunde enligt mig lett till att intervjuer inte möjliggjorts eller att resultatet försämrats.

Förförståelse

När det kommer till förförståelse så är det bara att konstatera att det funnits en sådan innan studien påbörjades. Som tidigare nämnts är jag som intervjuledare själv anställd inom den typ av verksamhet som undersökts, och har varit det under många år. Mina erfarenheter kring valt område kan dock enbart begränsas till den verksamhet jag själv verkar inom. Jag är medveten om att mitt intresse för

kvinnors livsvillkor och feminism kan påverka hur studien har utformats, vare sig jag vill det eller ej. Dock avses att vara så tydlig som möjligt med alla steg i undersökningen, något som också betonas som viktigt i litteraturen (Yardley i Bryman 2011). En fördel för mig är att jag har ett starkt intresse för forskningsområdet och även erfarenhet av att praktiskt arbeta på en kvinnojour, vilket jag tror gett mig stora fördelar då det enligt mig är svårt att jämföra kvinnojoursarbete med annan typ av socialt arbete.

Ytterligare reflektioner kring vad jag burit med mig in i undersökningen är det faktum att jag själv är mamma och har jobbat/jobbar med klienter som är mammor. Detta i sig innebär att jag själv har en förförståelse kring hur det är att vara moder och därmed egna definitioner av moderskap och hur en *mamma* bör vara eller är. Det kan då sägas vara ofrånkomligt att jag tolkar och förstår intervjupersonerna utifrån min egen förståelse av moderskap och förståelsen av att arbeta med klienter i en likvärd kontext. Jag kommer att, vilket är av yttersta vikt, förhålla mig kritisk till min egen studie.

Intervjuareffekt

I samband med att intervjupersonerna fick kännedom om min koppling till en kvinnojour, upplevdes detta som nämnts tidigare mestadels positivt. I ett fall blev detta förhållande känt redan då jag steg innanför dörren på en av kvinnojournerna, och då kändes igen av verksamhetschefen. Detta var en risk jag var medveten om kunde ske, och i detta fall upplevdes en viss misstänksamhet gentemot mig. Hur detta har påverkat intervjupersonen går ej att svara på.

En av mig upplevd effekt är att majoriteten av de som intervjuats upplevdes tro att jag med egen erfarenhet från likvärdigt arbete besatt någon sorts förståelse för hur det är att arbeta inom deras verksamhet. En av respondenterna nämnde detta då intervjun avslutats, ”att det var så lätt att sväva ut i svaren under intervjun eftersom det kändes som att jag visste vad arbetet innebar”. Dialogen som uppstod under intervjuerna medförde att den intervjuade avslöjade attityder och känslor

kring barnen och deras mammor, något som kan ha haft att göra med det faktum att det eventuellt fanns en tro om att jag redan hade en förståelse om vilka utmaningar man kan tänkas möta i arbetet.

Validitet och reliabilitet

Såsom betonas i Bryman (2011) är validitet och reliabilitet något som framförallt kopplas till kvantitativ forskning och som ger associationer till något mätbart. Det finns dock kvalitativa forskare som tolkar och använder de båda begreppen på liknande sätt som kvantitativa forskare (Bryman 2011). I min undersökning kan det som LeCompte och Goetz i Bryman (2011) benämner extern reliabilitet, det vill säga om undersökningen kan replikeras, vara svårt att uppfylla. Eftersom jag har genomfört kvalitativa intervjuer vore det otänkbart att man vid en replikering skulle få samma utfall då den sociala miljön ständigt förändras. Det man däremot kan tänka vara möjligt är att genomföra en liknande undersökning genom att forskaren antar en liknande roll som den ursprungliga forskaren (Bryman 2011).

Som kontrast till extern reliabilitet och kanske mer applicerbart på min undersökning är överförbarhet och som handlar om att skapa ”fylliga och täta beskrivningar” (Geerts i Bryman 2011) av specifika detaljer i en kultur. Jag avser att redovisa betydande delar av de intervjuer jag har genomfört som kopplas till min problemformulering och mitt syfte. Samtidigt är det värt att ta i beaktning att summan av intervjuerna, utifrån det sätt de genomförts, har blivit så mycket mer än bara direkta svar på de frågor som ligger som grund i intervjuguiden. Detta gör det för läsaren svårt att veta i exakt vilket sammanhang citaten är sprungna samt på vilket sätt de är representativa för empirin i helhet. Ett faktum som jag dock ser som både oundvikligt såväl som acceptabelt då studiens syfte inte är att på detaljnivå undersöka vad respektive respondent har för åsikter i specifika frågor. Genom att knyta empirin och tillhörande resonemang till teori och annan forskning är det min avsikt att åstadkomma den i forskningssammanhang intressanta och alltid eftersträfvade generaliserbarheten.

Analys och resultat

I följande avsnitt presenteras och analyseras resultat från den genomförda studien. Med hjälp av de teoretiska ramar som presenterats i tidigare avsnitt, analyseras empirin uppdelat i följande teman:

- Synen på kvinnorna som mödrar
- Konstruktionen av moderskap
- Barnens status hos personalen
- Upplevda dilemman enligt personalen
- Konflikterande perspektiv

Fokus i analysen ligger på de utmaningar, dilemman och eventuella konflikterande perspektiv som finns i arbetet inom en kvinnojour. I texten avses att visa personalens uppfattning av kvinnan som moder och vilken status barnet har hos personalen.

Synen på kvinnan som moder

I nästan alla intervjuerna beskrevs kvinnorna framförallt utifrån att hon är mamma och på vilket sätt hon lyckas att ta hand om sina barn; ett förhållningssätt som även visat sig i andra studier (Peled & Dekel 2010). Som det visade sig i Nanna-Mik Meyers studie finnas förstöpta figurer i socialt arbete, visade det sig även att kvinnojurens klienter bedömdes utifrån sådana figurer (Järvinen & Mik-Meyer 2003). Klienten förutsågs ofta vara en otillräcklig mamma med bristande föräldraförmåga och oförmögen att förändras och utvecklas, något som även beskrevs i dessa respondenters svar:

... Jamen hon liksom, hon var inte alls konsekvent och kunde inte alls sätta gränser, utan försökte hela tiden släta över, ge flickan det hon ville ha så att hon skulle vara tyst liksom. Det blev ju bara liksom... Så hon var ju helt odräglig den där lilla flickan. (skratt). Så att vi ser ju mycket när de bor hos oss.

... Oftast märks det genom, kan inte sätta gränser. Om hon försöker att sätta gränser så skrattar bara barnet och gör precis som det själv vill. Dom har ingen respekt kvar för mamman. Så där behöver de väldigt mycket hjälp. Och de kanske slår henne, spottar på henne allt sådant här. Vi säger att vi rapporterar till socialtjänsten.

Nästan alla av de som intervjuats beskrev mammorna som om de inte fanns där för sina barn, som otillräckliga, som självupptagna, förstörda, likgiltiga, högljudda och att ha problem med gränssättning. Svaren varierade dock då personalen utgick utifrån olika uppfattningar om moderskap i allmänhet, om hur en kvinna bör vara och om hur en kvinna är när hon varit utsatt för misshandel. Likaså beskrevs barnens beteende generellt som ett resultat av kvinnans/mammans otillräcklighet. I intervjuerna lades oftast fokus på mammans brister och misstag och sällan på styrkor och kompetens:

... Alltså det kan vara att kvinnan hon inte alltså har de gränserna i relation till barnet. Alltså hon har också dåligt samvete. Det här med att pussa barnet, ta det till sig och så när det är så hela tiden. Det är liksom ... att kanske mer markera att t.ex. nu ska du sitta här. Det har de inte. För de har så dåligt samvete för de har splittrat hem och familj och så. Många har svårt att hålla gränserna.

Det är min tolkning att kvinnorna i egenskap av att vara mamma, av respondenterna, ofta beskrevs utifrån ett sorts "otillräcklighetsperspektiv" något som vi även finner i Peled och Dekels (2010) studie. Personalens resonemang om kvinnornas moderskap kan här sägas representera Bourdieus (1999) resonemang om doxa. En i intervjuerna genomgående inställning hos respondenterna var att mammorna i den här studien beskrevs som ineffektiva. Anledningen till detta uppgavs bland annat vara problem att kommunicera och sätta gränser för sina barn. Jag upplever generellt att det utifrån en sorts "doxisk logik" (Järvinen 2002) i intervjuerna har uttryckts en förutbestämmdhet i att kvinnan inte hade tillräckliga resurser att ta hand om sitt barn, helt enkelt att mamman förutsågs vara *misslyckad* i sitt moderskap. I de fall där personalen såg mammans gränssättningsproblem uttrycktes det vara något som skadade barnen och i vissa fall av sådan art att det var läge för socialtjänsten att träda in i familjen. Generellt såg jag ett mönster i personalens syn på dessa kvinnor, som enligt personalen inte följde de ritualer

som fanns i den doxiska logiken, det vill säga att de inte lyckades förändra eller utveckla sitt föräldraskap till de förbestämda definitionerna av en god moder; de bedömdes vara i behov av ytterligare insatser från socialtjänsten. Det fanns en förförståelse hos personalen om vad som är en god moder och vad som förväntas av henne, något som följer nedan.

Konstruktionen av moderskap

I ett par exempel såg personalen det som naturligt och nödvändigt att diskutera mödrarnas otillräckliga föräldraskap, direkt med dem, detta för att medvetandegöra dem om att de exempelvis inte ser sitt barn. Samtidigt uttrycker personalen en sorts förståelse, för att de inte riktigt orkar under rådande omständigheter. Detta förhållningssätt blottlägger två skilda aspekter; dels bedöms kvinnan utifrån en förstöpt figur om hur den goda modern bör vara, dels berättar personalen för henne att det är förståeligt att hon är som hon är. Förhållandet mellan kvinnan och kvinnojourspersonalen kan i dessa fall sägas vara baserat på den konstruerade sanningen om vad som är bäst för kvinnorna som mamma, och kanske även på informella, subjektiva normer hos personalen. I intervjuerna framkom inte att detta uppfattades som maktutövning av respondenterna. Här träder den *symboliska makten* in (Järvinen 2002)

... Många gånger är de ju liksom mottagliga för det liksom blir jätteledsna och så men att... vi är ju noga med att säga att nu säger vi inte det här för att du liksom ska känna dig som världens hemskaste och sämsta mamma, vi förstår varför det så här men det är viktigt att vi liksom lyfter upp det och pratar om det.

Vad jag såg var att personalen vars uppgift är att stötta och uppmuntra kvinnan i olika avseenden, samtidigt ofta rutinmässigt bedömer henne vara otillräcklig i sitt föräldraskap. De påtalar dessutom sin skyldighet att se till att barnen tas omhand om på ett, som jag vill uttrycka det; enligt personalen definierat tillfredsställande sätt. I intervjuerna framkom det tydligt ett mönster att personalen försöker medvetandegöra mamman och göra henne delaktig i sitt barns liv. Flera av de intervjuade uttryckte det som att ”hjälpa henne att se sitt barn”. Dock är det min uppfattning att personalen generellt inte reflekterade kring den maktutövning som

förelåg i dessa fostrande situationer. Denna osynliga maktform som den symboliska makten är, togs också enligt en del respondenter, tacksamt emot av vissa kvinnor, vilket exemplifieras i nedan citat:

... Alltså vi måste ju kunna titta på kvinnan och se att här kan inte vi förvänta oss något annat än detta. Det kan vi inte göra just nu. Den här kvinnan kan inte åstadkomma mer just nu. Men när vi ser att kvinnan mår bättre så måste vi ju liksom lotsa tillbaka henne till mammavollen. Det gäller att man pratar med henne. Alltså hon bryr sig ju om sina barn. De flesta gör ju det, de gör ju det. Dom vill ju gott va... men kanske inte orkar.

Genomgående uttryckte respondenterna att de hade en personlig övertygelse om vikten av att hjälpa klienterna till ett bättre liv, men samtidigt fanns ingen direkt indikation på att man resonerade kritiskt kring huruvida klienterna ville det eller ej. Klienternas valmöjligheter framstår som begränsade då det bland personalen tycks finnas en utbredd föreställning om framförallt *hur* ett barn ska uppfostras. Här drar jag paralleller till Foucaults teorier kring herdar och menigheten; pastoralmakt (Järvinen 2002). Herden blir här den ”stora modern” (Peled & Dekel 2010) som därmed får auktoritet att överträda den ”privata moderns” autonomi. I följande utdrag visar detta sig:

... Vi kan säga så här, hur man sitter vid bordet och äter. Det är ju en sådan gränslös situation som jag tycker är väldigt vanlig. Och det är liksom att man... då försöker förklara att det är bra om vi sitter tillsammans allihop och äter. Och lugn och ro vid maten, att barnen inte behöver springa alltså och äter godis hela tiden. Och de flesta mammor är tacksamma för det. Dom har liksom inte den styrkan. Också att säga till barnen att här sitter vi vid bordet, nu är det tid att äta.

Citatet illustrerar hur den privata modern enligt den stora modern är tacksam över denna vägledning. Men i ett reflekterande perspektiv är det inte svårt att se att det finns en risk att den privata modern inte har någon möjlighet att försvara sig med tanke på att det föreligger risk för sanktioner om hon inte underordnar sig fältets doxa. Som i tidigare teman framgår det att personalen framför att de ”*rapporterar*” till socialtjänsten, den största pastoralmakten, i det fall de anser det

vara nödvändigt. Vi kan här se att det i kvinnojoursfältets doxa är tydligt att personalen inte enbart arbetar för att stärka kvinnan, utan att de även har ett uttalat barnperspektiv. I nästa tema följer en genomgång av barnens status hos personalen.

Barnets status hos personalen

Anknytningsteorins närvaro på kvinnojourerna²

Att barnens status inom kvinnojoursverksamheterna har förändrats har visats såväl inom SKR som hos de enskilda jourerna. Personalen upplevdes i intervjuerna bedöma barnens anknytningsbeteende (Broberg et al. 2006). Barnet har från att betraktas som ett sorts objekt, idag fått fokus som subjekt. I en intervju uppgav personalen att hon arbetade mer utifrån ett barnperspektiv än ett kvinnoperspektiv. Flera av de som intervjuats ansåg sig ha en unik möjlighet att bedöma bland annat anknytningsbeteende:

... Vi får ju ... alltså man får ju ganska snabbt en känsla. Om det är en trygg anknytning. Om de har en otrygg anknytning. Ibland blir det väldigt överraskade när man får ett litet barn på två år som inte behöver sin mamma. Då blir man orolig för det. När man kör sitt eget race när man är två år. Det är rätt obehagligt det också.

Intressant att uppmärksamma är att anknytningsteori (Broberg et al. 2006) i intervjuerna var högst framträdande, även om det hos all personal inte verkade vara helt medvetet.

² John Bowlby utvecklade med bidrag från Mary Ainsworth anknytningsteorin som låg till grund för trilogin *Attachment and Loss*, (Bowlby 1969; 1973; 1980). Teorin betonar vikten av den tidiga nära relationen mellan spädbarn och omsorgsperson, ur vilken ett anknytningsmönster skapas. Ur dessa anknytningsmönster utvecklar barnet sedan inre arbetsmodeller som ligger till grund för en persons agerande senare i livet (Broberg et al. 2006).

... Ja alltså det gör vi och det är fördelen när de bor lite längre tid ... alltså man ser ju mycket och det är de gångerna som vi också har haft möjligheten att se sånt som socialtjänsten kanske inte riktigt har haft grepp om liksom... att det inte alls kanske är bra på flera olika sätt. Då har vi möjlighet att se det.

I nästan alla intervjuerna har det visat sig finnas mycket fokus på barnen både hos personalen och inom verksamheterna. Majoriteten av verksamheterna kan erbjuda barnen någon typ av stöd eller aktivitet under vistelsetiden, vilket tyder på att barnens status höjts. Särskilt fokus riktas dock av nästan alla respondenter på barnets relation till sin mamma, och i vissa intervjuer upplevdes personalen mer engagerade i barnen än i mamman.

Upplevda dilemman enligt personalen

Något som alla intervjuade tog upp som ett förekommande dilemma var det som handlade om barnens lojalitet gentemot föräldrarna och som av personalen upplevdes som svårt för barnet:

... Alltså problemet kan ju vara nån gång, det är ju det här med lojaliteten till föräldern, och det är ju även med mamman liksom att de tar väldigt mycket ansvar. Det ser vi ju väldigt många gånger att det äldsta barnet om det finns flera barn, ofta om det är en flicka, många gånger tar alldeles för mycket ansvar för mammas mående och liksom ska ta hand om istället för att vara barn liksom.

Ingen av de intervjuade uppgav att de upplevde det som ett dilemma att arbeta både utifrån ett kvinnoperspektiv och ett barnperspektiv. Ett tydligt mönster som framkom i intervjuerna är det faktum att personalen framförallt såg det som sin uppgift att förbättra barnets situation och att se till att mammorna fick de verktyg hon behövde för att barnet skulle tryggas ett gott liv. Det är min uppfattning att flera av personalen brottades med känslor kring hur barnens liv skulle te sig efter att de flyttat från kvinnojouren:

... Man tänker på hur det ska bli för dem och hur deras liv ska forma sig, vilken skada de tagit. Sådana tankar och känslor kan man ha och det är ju

just det som är med barnen... det är alltid svårare att hålla ifrån sig, det är det som kryper under skinnet på en liksom.

... Det svåraste är att jag känner att jag inte räcker till för dem. För att jag ska... det är så mycket jag vill, man vill hjälpa så mycket men sen måste man inse att den tiden jag är där ska vara så givande som möjligt.

I intervjuerna framkom det också ett annat dilemma för personalen rörande mammornas behandling av barnen. En sådan händelse beskrevs av en av respondenterna "fast vi försöker och gå igenom föräldraskap och sådant med kvinnor. Så blir det ändå att kvinnan kastar ut sitt barn i korridoren och stänger in sig på sitt rum". I sådana situationer hände det att personal trädde in och tog över modersrollen och visade hur hon borde uppfostra barnet. Övertagandet av modersrollen sker så långt jag kunnat utröna utan ett resonemang eller någon form av "godkännande" från modern, och jag betraktar det som ett klart övertramp på moderns integritet och moderauktoritet. Vilket i sin tur för tankarna till att det tycks finnas två perspektiv på kollisionkurs.

Konflikterande perspektiv

Vid genomgången av intervjuerna utläser jag flera problematiska ämnen för kvinnornas (klienternas) del då de kommit in i kvinnojourverksamheten. Samma ämnen kan, även om det av personalen inte uppfattas som konflikt, i teorin innebära konflikt för denne. Det tycks som att den etablerade doxan gör att personalen inte automatiskt reflekterar över hur mycket de bör lägga sig i kvinnornas föräldraskap. En respondent uppgav följande då hon fick frågan om hon upplevde perspektiv i konflikt:

... för vår del kan det bli så att det helt plötsligt är barnet i första hand och man kanske glömmer kvinnan lite. Men det beror ju framförallt på kvinnan och vad hon har med sig i bagaget.

Personalen syftar på att det beror på hur väl förberedd kvinnan varit på att lämna förövaren. Vidare menade hon att om kvinnan var "motiverad" till förändring

lades det mer tid på att stärka henne, än om kvinnan inte upplevdes vara villig att förändra sin situation. I det sistnämnda lades mer fokus på barnet.

En av respondenterna svarade på frågan om hon trodde att kvinnorna upplevde sig synade i sitt föräldraskap:

... Där har vi haft problem med vissa kvinnor. Och då har vi samtal med henne, och pratar om att det inte handlar om att syna henne. Utan det är naturligt att ha brister i sitt föräldraskap. Och det är väl... Alla vill väl bli en bra förälder.

I situationer som denna synliggörs motpolerna i arbetet.

Avslutande diskussion

I denna studie har vi sett dels att personalen på kvinnojourer i sitt övergripande uppdrag har två konkurrerande perspektiv att förhålla sig till dels att det, i det dagliga arbetet, ofta föreligger konflikt mellan dessa perspektiv. Samtidigt som man har som uppgift att stärka kvinnan och ge henne makt, tycks det som att man ofta gör precis tvärtom. Respondenterna ger överlag bilden av att man ser brister i hennes föräldraskap, hon ses som problematisk när hon inte vill bli synad, samtidigt försöker man som personal underlätta för att få med kvinnan in i doxan genom att säga att det är naturligt att brista i föräldraskapet. Om än det här framgår tydligt, är det min uppfattning att personalen ofta inte är medveten om komplexiteten i sitt arbete. Det är rimligt att påstå att det alltid kommer att finnas svårigheter att arbeta både utifrån ett kvinnoperspektiv och ett barnperspektiv och det huvudsakliga problemet är att man i flera avseenden riskerar att frånta kvinnorna makten istället för att, som var den ursprungliga intentionen, ge dem den.

Det står klart att kvinnojourerna i många år har tillåtits verka utan insyn och utan granskning. Arbetet har kunnat utföras utan inblandning av myndigheter och med i bästa fall diffust lagstöd. På senare år har tillsynsmyndigheten d.v.s. Socialstyrelsen (numera IVO, Inspektionen för Vård och Omsorg) förtydligat bl.a.

kvinnjourernas skyldigheter. Något som innebär att verksamheterna ska kvalitetssäkras. Med detta följer förhoppningsvis också att komplexiteten inom arbetsfältet i högre utsträckning problematiseras och hanteras.

Då jag i denna studie försökt klargöra kvinnojourspersonalens egen syn på barnens respektive mammornas situation inom skyddat boende, har jag genomgående fått uppfattningen att kvinnorna, som kommer för att söka skydd, ofrånkomligen ställs inför en granskning av sin föräldraförmåga. Det tycks också som att denna granskning görs med förförståelsen att kvinnan är otillräcklig i sitt moderskap och också att hon ska vara positivt inställd till en förändring. Det är förståeligt att personal som arbetat med sitt uppdrag under en längre tid och som har otaliga erfarenheter som talar för att kvinnans föräldraförmåga kan vara bristfällig, lider av en viss förförståelse, men just därför anser jag det viktigt att lyfta frågan och låta diskussionen pågå ständigt. Jag ser en uppenbar risk i att "föräldraförmåga" blir standardiserad utan hänsyn till faktorer som exempelvis kulturella skillnader, personlighet och inte minst särskilda omständigheter som naturligtvis alltid är gällande i ett skyddat boende. Utöver personalens förförståelse för moderns föräldraförmåga ser jag också att det finns en risk för att deras personliga värderingar om moderskap, eller känslor förenande med att vara mamma, är svåra att lämna utanför arbetet. Det var tydligt att personalen upplevde frustration då kvinnan inte gjorde det som förväntades av henne, det vill säga, när hon inte gjorde förändringar, som saluförs som förbättringar, i sitt föräldraskap. En kvinna som tar plats i skyddat boende har således ganska små chanser att utöva föräldraskapet på det sätt hon själv vill och skulle hon stå emot personalens påverkan, finns det risk för repressalier, i värsta fall en anmälan till socialtjänsten; *den stora modern*.

Det fanns, som sagt, starka känslor kopplade till boendekvinnornas föräldraförmåga. Det visade sig inte minst när personalen inte uppfattade att modern "räckte till". Då såg man det som självklart och naturligt att träda in och ta över klientens mammaroll. Självklart har personalen delvis ett lagmässigt ansvar för att barnen inte far illa, enligt lagens mening är personalen på kvinnojourerna skyldiga att anmäla till socialtjänsten i de fall de bedömer det

finnas oro för barnet, och detta inkluderar även skada som barnens mödrar eventuellt kan tillfoga dem. Men i denna studie upplevs övertagandet av mammarollen framförallt handla om personalens moraliska ansvar för barnens välfärd i form av ett ”rätt” föräldraskap. Vad jag ser är att personalens ansvar gentemot barnet riskerar att ställa sig i motsättning till organisationens uppdrag att stärka kvinnan; konflikterande perspektiv. För klienternas del, kvinnorna och barnen, är situationen sammanfattad att; de har flytt från en verklighet som alltid i någon mån varit förtryckande, där de många gånger inte haft möjlighet att utöva moderskap på det sätt hon vill, och de kommer till en organisation vars vision är att de ska kunna leva i ett jämställt samhälle, men också en organisation som genom erfarenhet utarbetat en praxis som ska verka för att omforma mödrarna så att de har en chans att ta del av denna jämställdhet. Enkelt uttryckt ska organisationen verka stärkande för kvinnan utifrån den, om än möjligen realistiska så definitivt, paradoxala, devisen att *du måste förändras för att kunna bli jämställd*. Säkert är det i empowermentbranschen, liksom i samhället i stort, svårt att dra gränsen för när interventionen verkar stärkande alternativt försvagande.

Det är inte svårt att se de dilemman som personalen brottas med i sitt arbete. Precis som Peled och Dekel (2010) skriver, är det problematiskt att kombinera empowerment med ett uppfostringsperspektiv och också att kombinera empowerment med ett barnperspektiv. Personalen har den problematiska rollen av att vara både försvarare och tillvaratagare av klienternas, kvinnans och barnets, intressen, och på samma gång vara byråkrat/socialarbetare och förespråkare för organisationen.

Framtida studier

När jag påbörjade arbetet med denna studie var val av metod en av de svåraste aspekterna. Jag anser att en sådan kvalitativ forskning som jag velat bedriva kräver en mycket flexibel ansats, samtidig är det väldigt viktigt att resultatet blir meningsfullt och användbart på så sätt att studien bidrar till ökad generell kunskap inom området. Som forskare är det därför stimulerande när metoden som bonus

genererar ej eftersökta men intressanta insikter och hypoteser och en sådan i denna studie är det faktum att uppföljning och reflektion över insatserna och förhållningssätten gentemot hjälpsökande, verkar vara i det närmaste helt frånvarande. Personalens sätt att förhålla sig till de hjälpsökande uppfattade jag snarast vara mer självklar och icke reflexiv. Framförallt visar sig detta icke reflexiva förhållningssätt just när personalen balanserar i gränslandet mellan kvinnans eller mammans perspektiv och barnets perspektiv.

Personligen anser jag det vara nödvändigt och efterlyser att personalen intar ett reflexivt förhållningssätt över sin svåra roll och att arbetet aldrig får utföras helt på rutin, som jag vågar påstå att det många gånger görs idag. Till detta krävs en större kunskap och för det mer forskning. Det är också viktigt att personalen granskar sina egna föreställningar om moderskap i sig och blir medvetna om hur dessa påverkar de hjälpsökande. *Hur* man ska komma dit är en fråga som jag anser att man bör ge prioritet. Kvinnojouren som arbetsplats är en mycket komplex kontext och bör behandlas som en sådan. Jag efterfrågar tillexempel återkommande samtal och feedback från en aktiv chef, men framförallt tror jag att det måste till en genomgående kultur som bygger på evidensbaserad kunskap och som uppmuntrar ett mer reflexivt förhållningssätt hos alla berörda. Moderskap är *inte* lika för alla, och troligen inte så som myten påstår; självuppfyllande, instinktiv och enbart njutningsfullt. Jag ser därför ett behov av ytterligare studier över socialarbetarens förförståelse om klienterna som mödrar och vad detta får för konsekvens för samma grupp. Jag skulle också se det som mycket intressant om det gjordes en större svensk undersökning kring kvinnornas svårigheter att faktiskt utöva sitt eget moderskap under de svåra förutsättningar som ett skyddat boende utgör. En sådan studie skulle kunna ligga till grund för en ökad förståelse för de processer som eventuellt hämmar moderns naturliga moderskap och öppna för att förbättra de verktyg personalen har för att utföra uppdraget att *stärka* kvinnorna. Ytterligare studier kan fokusera på hur organisatoriska faktorer påverkar personalens mamma-barn interventioner och om det finns tydliga gränser för vad personalen förväntas och bör göra för klienterna.

Litteraturförteckning

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Almqvist, Kjerstin & Georgsson, Anna & Grip, Karin & Broberg, Anders (2012). *Stöd till barn som upplevt att mamma utsätts för våld*. Göteborg. Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Arnell, Ami & Ekblom, Inger (2010). *...och han sparkade mamma....* Stockholm: Gothia Förlag AB

Blom, Björn & Morén, Stefan & Nygren, Lennart (2006). *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bourdieu, Pierre (1997). *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (1999). *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Oxford: Polity Press.

Bowlby, John (1969). *Attachment and Loss. Vol 1: Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, John (1973). *Attachment and Loss. Vol 2: Separation*. New York: Basic Books.

Bowlby, John (1980). *Attachment and Loss. Vol 3: Loss, Sadness, and Depression*. New York: Basic Books.

Broberg, Anders & Granqvist, Pehr & Ivarsson, Tord & Risholm- Mothander, Pia (2006). *Anknyningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Järvinen, Margaretha (2002a) "Hjälpens universum – ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system". I Meuwisse, Anna & Swärd, Hans: *Perspektiv på sociala problem*: Stockholm: Natur och kultur

Järvinen, Margaretha (2002b) ”Mötet mellan klient och system – om forskning i socialt arbete” *Dansk sociologi*, Volume 13, No 2 (2002)

Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (red) (2003) *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag

Krane, Julia and Davis, Linda (2007) ”Mothering under Difficult Circumstances: Challenges to Working With Battered Women” *Journal of Women and Social Work*, Volume 22, Number , 23-38

NCK, Nationellt Centrum för Kvinnofrid,
<<http://www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken>> (2013-03-24).

Näringsdepartementet. (2004). *Slag i luften – en utredning om myndigheter, mansvåld och makt* (SOU 2004:121). Stockholm: Elanders Gotab AB.

Peled, Einat and Dekel, Rachel (2010) “Excusable Deficiency: Staff Perceptions of Mothering at Shelters for Abused Women” *Violence Against Women*, 2010 16: 1224

Socialstyrelsens meddelandeblad, Februari 2012
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18614/2012-2-24.pdf>

SKR, Sveriges kvinnojourers Risförbund, *Värdegrund och Policy*: 2013
<http://www.kvinnojouren.se/vardegrund-och-policy> (2013-04-20)

SOSFS 2009:22. *Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab AB

ROKS, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige,
< <http://www.roks.se/mans-vald-mot-kvinnor>> (2013-03-24)

Øverlien, Carolina & Jacobsen, Marit & & Evang, Are (2009) ”Barns erfaringer fra livet på krisesenter: En landsomfattende studie om flukten, oppholdet og forestillinger om framtiden” *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*, Rapport 2

Lagtext

SFS 2001:45 Socialtjänstlagen

Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

(Personalens bakgrund)

1. Hur gammal är du?
 2. Vilket land är du född respektive uppväxt i?
 3. Hur länge har du arbetat inom verksamheten?
 4. Vilken utbildningsnivå (antal år) har du?
 5. Hur kommer det sig att du arbetar inom en kvinnojour?
- Vilka erfarenheter finns av barn i skyddat boende? (vad barnen bär med sig in i boendet, beteenden, känslor, relationer med mamma och personal, ändringar över tid)
 - Beskriv interventioner/insatser för barnen
 - Vilka problem uppstår i arbetet med barnen? Hur hanterar du dessa problem?
 - Vad bör man tänka på när det gäller barnets relation till sitt sammanhang, dvs mamman, pappan, syskonen? Personalens erfarenheter.
 - Har ni kontakt med myndigheter eller andra professionella utanför boendet gällande barnen? Vad är din uppfattning i denna frågan?

- Kunskapens roll, varför gör man som man gör, på vilka grunder bygger man sitt handlande och utformningen av verksamheten?
- Sammanfattning: Välj en metafor som representerar dina erfarenheter av att arbeta med barnen i skyddat boende

Bilaga 2

Informerat samtycke

Jag bekräftar att jag har fått muntlig information om studien ”Barn i skyddat boende – personalens erfarenheter och upplevda utmaningar”. Ansvarig för studien är Lina Ljunggren, student vid Lunds universitet.

Lina.Ljunggren.304@student.lu.se

Jag är medveten om att jag är anonym, och att det inte kommer att vara möjligt för andra att identifiera mig eller mina uttalande i de resultat som publiceras.

Jag ger mitt samtycke till att delta i studien och jag vet att mitt deltagande är helt frivilligt.

Jag är medveten om att jag när som helst och utan förklaring kan avsluta mitt deltagande.

.....
Datum	Namnteckning	Namnförtydligande

Undertecknad har gått igenom och förklarat studiens syfte för ovanstående person samt erhållit personens samtycke.

.....
Datum	Namnteckning	Namnförtydligande